

VI.

Минуло ще більш півсотні років — тяжке лихолітє, коли правобережна Україна ще гірш бідувала під новим „лядським ігом”, ніж перед Хмельницькою. Начеб то тієї Хмельниччини ніколи й не було; немов український народ даремно боров ся, доки ставало сили, за свою волю й віру. Переждали ляхи й свої уже обляшені пани бурхливу добу — і знов запанували над приборканим людом, а ксьондзи з уніятськими попами прийнялись спасати його душі від вічної погибелі та викореняти з него „схизматичний квас”. Тільки се робилось тепер далеко грубіш, ніж за часів Анни-Альоїзи. Немов хижі звірі ходили з села в село католицькі й уніятські місіонери в супроводі жовнірських ватаг і не словом провідним, а муками та шибенницями привертали народ до єднання з правовірним римським костолом. А задля Острожських Єзуїтів се була сама блискуча доба, якої не зазнали вони навіть за життя своєї фундаторки. По відомостях за 1738-ий рік їх налічувалось в Острозі більш 60-ти осіб; далі їх тут ще побільшало. Так само й колегіумом з сусідніми єзуїтськими колегіумами — в Луцьку, Овручі і Вінниці був могутнім знарядом польонізації місцевого панства і розсадником ідей запеклого католицького фанатизму.

Але на світі всьому буває кінець. В 1773 р